सुप्रभातम्
अलोकमण्ड
JOYES.COM

दलशिक्षणम्

TEAM TEACHING

इतिहा

अर्थः

दलशिक्षणं शिक्षणसंरचनायाः एकं व्यावस्थितरूपं भवति, यत्र एकाधिकशिक्षकाः परस्परं सहयोगं कुर्वन्तः शिक्षार्थिनां समूहम् उद्दिश्य कमपि विषयम् अध्यापयन्ति। तदेव दलशिक्षणम्।

परिभाषाः

- हरिद्वार महोदयः अभिप्रैति – दलशिक्षणं शिक्षणसंरचनायाः एकं व्यस्थितरूपंĂ यत्र द्वौĂ द्व्यधिकाः वा शिक्षकाः परस्परसहयोगेन कञ्चन छात्रसमूहं कञ्चित् वषयशाइशेषम् अध्यापयन्ति इति।
- डेविड् वारविकवर्यः दलशिक्षणम् एवं परिक्षाषते – दलशिक्षणं शइक्षणव्यवस्थायाः एकं स्वरूपं भवतिĂ यत्र अनेके शिक्षकाः स्वस्त्रोतांसिĂ अभिरूचीः दक्षताश्च एकत्रीकुर्वन्ति। छात्राणाम् आवश्यकतायाः अनुसारं शिक्षकाणाम् एकः गणः प्रस्तूयते। स च गणः विद्यालयस्य सौविध्यानां समुचितोपयोगं कुर्वन्ति।

- शैफलिन तथा ओल्डहोदययोः मतानुसारं – दलशइक्षणम् अनुदेशनात्मकसङ्घटनस्य कश्चन प्रकारĂ यस्मिन् शिक्षणप्रदातृव्यक्तिभ्यĂ केचन छात्राः पाठयितुं प्रदीयन्ते। द्वौ व्द्यधिकाः वा शिक्षणदातारः शिक्षणदायित्त्वं निर्वहन्ति। ते एव छात्रससमूहं सम्पूर्णविषयवस्तु अथवा तस्य विषयस्य किञ्चित् महत्त्वपूर्णाङ्गम् युगपत् शिक्षयन्ति इति।

उद्देश्यानि

- शिक्षकक्षमतायाः सर्वाधिकोपयोगः।
- शिक्षणस्तरस्य समीकरणम्।

वैशिष्ट्यानि

- दलशिक्षणे छात्राः एकविधसमस्यानां सम्मुखिनाः भवन्ति। अतः तत्समाधाने सौविध्यं भवति।
- अध्यापकेषु सहयोगकारणतः ते छात्राणां दोषान् अवगत्य तान् दोषान् निराकर्तुमर्हन्ति।
- अस्मिन् शिक्षणे विषयस्य स्पष्टीकरणार्थं दृश्यश्रव्योपकरणानाम् उपयोगः अपि क्रियते।
- शिक्षणेऽस्मिन् विद्यालयस्य छात्राणाम् आवश्यकतायाः अनुसारम् उपलब्धसाधनेषु विशेषआवधानं प्रदीयते।

- अधिगमप्रक्रियायाः गुणवत्तासंवर्धनम्।
- विभिन्नपक्षाणां ज्ञानम् एकस्मिन् समये भवति।
- एकाधिकशिक्षकाणां शिक्षणहेतोः छात्राः वञ्चयितुं न शक्नुवन्ति।
- अस्मिन् शिक्षणविधौ शिक्षार्थिसमूहे परस्परान्तः क्रियात्वात् एकः अन्येन प्रभावितः प्रेरितश्च भवति।

सिद्धान्ताः

- विद्यावलयशिक्षणाम् उपयोगः तेषां योग्यतानुसारं क्रियते।
- समयावधेः निर्धारणम्।
- छात्रेषु सक्रियतानिर्माणम्।
- छात्राणां पूर्वज्ञानस्य आधारेण अनुदेशनस्तरनिर्धारणम्।
- सम्पूर्णशिक्षणकार्यस्य निरन्तरपर्यवेक्षणम्।

- विभिन्नसूचनाप्रदातृणां साधनानां समुचितव्यवस्थापनम्।
- शिक्षकाणां योग्यतानुसारम् उत्तरदायित्त्वप्रदानम्।
- अधिगमार्थं यथार्थवातावरणनिर्माणम्।
- छात्राणां वैय्यक्तिकभिन्नतासु अवधानम्।
- समूहस्य आकारनिर्धारणम्।

प्रक्रिया

- योजना निर्माणाम्।
- व्यवस्थापनम्।
- मूल्याङ्कनम्।

गुणाः

1. उत्तमानुशासनम्।
2. छात्रशिक्षकयोर्मध्ये उत्तम सम्बन्धः।
3. शिक्षकाणां दक्षतायाः समीकरणम्।
4. विशेषज्ञैः सह मेलितुं सौविध्यम्।
5. छात्राणाम् आत्माभिव्यक्तेः सौविध्यम्।
6. शिक्षास्तरस्य समुन्नयनम् ।
7. आर्थिक लाभः।

न्यूनताः

- सहयोगस्याभावः
- दायित्वबोधस्याभावः।
- पारम्परिकशिक्षणं प्रति व्यामोहः।
- शिक्षणसामग्रीणामभावः।
- व्यायाधिक्यम्।
- अवरोधकतत्त्वम्।
- समूहरुचेः भिन्नता।

धन्यवादः